

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIII

Св. 1–2 (2012)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

О једном типу ергонима у српском језику (САЊА ЂУРОВИЋ – ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ)	3
Лексичко-семантичке и стилске одлике императивних сложеница у српском језику (ДРАГАНА РАТКОВИЋ)	15
О неким творбеним типовима променљивих придева који означавају боје (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ)	29
О глаголима чија семантика обухвата емоције из домена туге (ИВАНА МАРИНКОВИЋ)	45
Концептуализација појма САВЕСТ у српском језику (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ)	63
О променљивости именица са значењем сродника у синтагматским везама са личним именима (АНЕТА СПАСОЈЕВИЋ)	77

И з п р а в о п и с н е п р а к с е

Примена правописа у неким београдским културним водичима (АНА РАНЂЕЛОВИЋ)	91
--	----

П р и к а з и

Софија Милорадовић, <i>Музички жаргон младих и младежњий музыкальниј сленг. Комјарайивни йоїлед</i> (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ)	103
Зборник <i>Творци српској књижевној језика</i> (АНА РАНЂЕЛОВИЋ)	109

Ново о директном објекту у српском језику.
Нада Арсенијевић, *Падежи правој објекта у стандардном
српском језику* (СРЕТО ТАНАСИЋ)..... 113

Рајна Драгићевић, *Лексиколоџија и грамаџика у школи
(методички ољеди)* (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ) 117

I n m e m o r i a m

Гордана Вушовић Радивојевић (24. фебруар 1934 – 5. април 2012)
(СРЕТО ТАНАСИЋ) 121

ДРАГАНА РАТКОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ И СТИЛСКЕ ОДЛИКЕ ИМПЕРАТИВНИХ СЛОЖЕНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

У раду се анализирају двотематске речи са интерфиксом *-и-* и нултим интерфиксом као његовом варијантом („императивне сложенице“) у српском језику са лексичко-семантичког и стилског аспекта. Аутор лексику дели најпре према стилском критеријуму (на речи са негативним, позитивним и неутралним значењем), а у оквиру сваке групе — према појмовном критеријуму (на називе за: људе, биљке, животиње, предмете и остале реалије). Циљ анализе је да утврди на основу којих особености су дате живе и неживе појаве окарактерисане као позитивне односно негативне, којим лексичким и граматичким средствима је то постигнуто и који стилски поступци учествују у њиховој номинацији.

Кључне речи: императивне сложенице; позитивно, негативно, неутрално значење; називи за: људе, биљке, животиње, предмете и друге реалије; метафора, метонимија, хипербола, гротеска, персонификација.

1. Речи грађене према творбеном моделу са интерфиксом *-и-* (*вр̑иир̑ѣика*) и нултим интерфиксом као његовом варијантом (*ид̑ивода*), у литератури познатије као „императивне сложенице“, са становишта употребне вредности представљају углавном пасивну лексику: колоквијализме, покрајинизме, дијалектизме, али и неологизме, кованице, хапаксе, оказионализме, творенице неких писаца које нису заживеле у језику.

Грађа, ексцерпирана из неколико речника српско(хрватско)г језика (Речник САНУ, Рјесник JAZU, Речник Матице српске, *Речник ср̑иско̑а језика* – Николић 2007, и *Обра̑ити речник ср̑иско̑а језика* – Николић 2000), показује око 700 речи датог творбено-семантичког типа. Посебну, и то велику групу (чија већина, ипак, није ушла у наведене речнике) представљају: надимци прерасли у презимена, али и (микро)топоними, хидроними, ороними итд., којима је посвећена студија В. Михајловића *Име њо за̑овес̑и. Им̑еративни онома̑ишкон ср̑искохр̑ва̑иско̑ језика* (Михајловић 1992).

На основу тога можемо рећи да је творбени модел са интерфиксом *-и-* и његовом нултом варијантом као творбеним формантима продуктиван

---

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту 178009 *Лин̑вистичка ис̑траживања савремено̑ ср̑иско̑ књижевно̑ језика и израда Речника ср̑искохр̑ва̑иско̑ књижевно̑ и народно̑ језика САНУ*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

у српском језику. Речи које се граде по овом моделу представљају углавном именице (придева, прилога и глагола има свега неколико). Са становишта творбених начина, то су чисте сложенице и сложено-изведене речи, које ћемо у даљем тексту објединити термином „сложенице“¹.

1.1. Императивним сложеницама бавили су се скоро сви проучаваоци двотематских речи у српском језику. Истраживане су са различитих становишта: творбено-семантичког, акцентолошког, лексиколошког, контрастивног, стилистичког, а у складу са различитим појмовно-терминолошким апаратима — као сложенице, сраслице, речи са интерфиксима или без икаквог интерфикса. Притом, разматране су углавном у оквиру монографских дериватолошких и граматичких истраживања уџбеничког карактера — исп.: Караџић 1964 [1828]: 300; Miklosič 1875: 350, 365–375; Даничић 1876: 6; Maretić ³1963: 386–387, 392–393; Новаковић ²1902: 142; Живановић 1904: 178, 183, 197–199; Leskien 1914: 329; Белић 1949: 36, 38; Brabec–Hraste–Živković ³1958: 174–175; Стевановић ²1970: 408, 412–415; Raspor 1976; Varić 1980: 26, 29–30, 85; Babić 1986: 326–327; Клајн 2002: 83–88; Станојчић–Поповић ¹²2008: 163–164.

Посебно овим речима, у србистици су посвећене само две студије: чланак М. Стевановића *Императивне сложенице* (Стевановић 1956) и поменути монографска студија В. Михајловића *Име њо зайовестии. Императивни ономасѣикон срѣскохрвајској језика* (Михајловић 1992).

1.2. Сви који су о императивним сложеницама говорили са семантичког и стилистичког становишта — почев од Вука, преко Ф. Миклошича, Ј. Живановића, па до З. Распор, С. Бабића и И. Клајна, наглашавали су њихов експресивни карактер: да су то углавном именице субјективне оцене, и то шаливога или пејоративног значења.

Речи са стилски неутралним значењем поменули су само неки. По З. Распор, у ту групу спадају *nomina agentis* (*јазукућа, сеџикеса*), као и називи за предмете (*јалидрџце, вадичеј*), док су фитоними и зооними (*вѣсѣбаба, скџчѣмиш*) ретки (Распор 1976: 26). С. Бабић наводи само именицу *јазукућа* (Babić 1986: 327), што понавља И. Клајн (Клајн 2002: 85).

Од речи којима се изражава позитиван однос говорника према именованој појави, наклоност и симпатија, само Клајн помиње именице *развиѣѣр* и *развиѣѣраѣ*, као „поетске називе за пролећни ветар“ (Клајн 2002: 85).

2. У овом раду ћемо разматрати императивне сложенице у савременом српском језику са лексичко-семантичког и стилског становишта. Повод да преиспитамо њихове одлике посматране из тог угла налази се у чињеници да грађа на којој су претходни проучаваоци обављали истраживања није потпуна.

Лексику ћемо поделити најпре према стилском критеријуму (на речи са негативним, позитивним и неутралним значењем), а у оквиру сваке групе — према појмовном критеријуму (на називе за: људе, биљке, животиње, предмете и остале реалѣје). Циљ анализе је да утврди на основу којих особености су дате живе и неживе појаве окарактерисане као позитивне односно негативне,

¹ О њиховој творбено-семантичкој структури в. у: Ратковић 2010: 613–614 и Ратковић 2012.

којим лексичким и граматичким средствима је то постигнуто и који стилски поступци учествују у њиховој номинацији.

2.1. Императивним сложеницама именују се: људи, животиње, биљке, предмети и разне појаве из природе и човековог духовног света.

Називи који одражавају негативан однос говорника према именованој појави имају широк дијапазон значења: од шаљивог, преко ироничног, подругљивог до погрдног.

2.1.1. Људи су именовани на основу бројних негативних карактеристика — како физичких, тако и духовних.

Посебну групу чине називи који се односе на неугледан физички изглед у смислу неугледне физиономије, физичке појаве, али и непожељних особина које доводе до таквих појава (претерана гиздавост, с једне, и недовољна брига о изгледу — неуредност, алкавост, с друге стране).

У експресиве који се односе на неугледан физички изглед спадају: *буљонок!* 'који има буљаве очи, буљав', *врчиубица* (погрд. покр.) 'надимак за особу која има развраћене, отромбољене усне', *врчиноса* (покр.) 'особа прћастог носа', *кесизуб* и *кичизуб* (покр. презр.) 'онај који се радо и често кеси, смеје, церека, смешљивко'.

Од именица пејоративног значења које се односе на претерану гиздавост издвајамо: *кишкакаја* (погрд.) 'она која се много кити, помодарка, каһиперка', *лладибрк* 'шаљ.) онај који глади бркове, који се много дотерује, гиздавац, кичош', *лладикоса* (покр. шаљ.) 'особа која се стално зачешљава, која се много дотерује'.

С друге стране, у називе за неуредне, алкаве особе спадају следеће именице: *џазибара* (покр.) 'нечиста, прљава, неуредна жена', *висикоса* 'жена неуредне косе, којој висе косе', *сиџаниклашња* (покр. погрд.) 'жена којој спадају клашње (чарапе) или нешто друго од одеће', *сиџаниџур* (покр. погрд.) 'мушкарац коме спадају панталоне'.

Велику групу чине називи за људе које карактеришу особине чија је негативност заснована на одступању од стандарда — било у већој било у мањој мери. Те особине су следеће:

- неумереност у јелу и пићу, с једне, и неухрањеност, с друге стране: *изједиџојача*, *ждџеривук* (покр.), *набидрџб* (покр.), *набиџузица* (погрд.), *надрикџур* (покр.); *исџичџиџура* и *исџичџиџура*, *надџериџуша* (покр.); *лиџиџиџиле* (покр.) 'веома мршава, болешљиво, слабуњаво дете';

- неумереност у вербалној комуникацији често праћена огрешењем о неке друштвене, културне норме (употреба погрдних речи, оговарање, сплеткарење) и сл.: *(х)лаџимуџа* 'блебетало, брбљало', *лаџникаџамак* (покр.) 'особа која има обичај да говори не бирајући речи', *каџсџирџа* (вулг. покр.) 'особа која не чува тајну, која много прича и брзо преноси све што чује', *џиџиџиџџун* (покр.) 'човек који досађује запиткивањима', *биџиџиџаџа* (покр.) 'онај који се бави ситницама, препричавањем', *биџиџиџџџ* (покр.) 'лукав човек, који преноси речи са намером да завади људе, биштер', *џраџиџаџа* 'особа која радо преноси трачеве, трачара', *леџиџибосна* (покр. погрд.) 'особа која одмах прено-

си, проноси околу све што чује (гласове, вести и сл.)', *џуџибаба* 'особа која радо тужака, тужакало', *џришијетља* 'наметљива, досадна особа';

- претерана брижност: *јџдивек* (необ.) 'онај који се стално, вечито секира, једи';

- тврдичлук и расипништво, небрижљив однос према домаћинству: *џврдийара*, *џрабийара* 'човек лаком на новац'; *џрдсирука*, *рдсирука*, *арчийара*, *заџрикућа* и *рдсикућа* 'онај који трошећи, расипајући иметак упропашћује, затире кућу';

- сиромаштво и низак социјални статус, друштвена маргинализованост: *лџдикорица* (у узречици) 'сиротиња, онај који глође корицу сува хлеба', *меџичизма* (нераспр. пеј.) 'онај који чисти (мете) некоме чизме, слуга', *масџблајтових* (покр. подр.) и *куџикласових* (покр. пеј.) 'скитница, бескућник, луталица';

- размаженост: *илџчидера* 'онај који често плаче и дере се, дрекавац (обично о детету)';

- склоност ка плакању, плачљивост: *илџчийчка* и *илџчийџзда* (вулг. погрд.).

У ову групу спадају и називи за особе које карактерише:

- ситничарење: *џеџдлака* и *џеџидлака* 'особа која до најситнијих појединости истражује и оно што нема важности, ситничар; критичар до ситница, формалиста', *бишиџијаћа* (покр.) 'досадан човек, ситничар;

- стално указивање на недостатке, куђење: *куџибаба* (ир.);

- радозналост: *врдџиџуз* ' (покр.) особа која се много врти тамо-амо да нешто чује, види'.

Бројне су негативне психичке и моралне особине, као и радње које их прате:

- уношење немира, смутње, плетење интриге: *муџибара* 'онај који уноси смутњу, смутљивац', *муџибарић* (покр.), *муџивода* (нар.), *муџикаша*, *муџимџр*, *муџислоја* (покр.);

- негативан однос према жени (о мушкарцу) и према људима уопште, мизантропија: *мрџижена* 'онај који мрзи жене, женомрзац', *мрџисвети* (покр.) 'онај који мрзи свет, људе, мизантроп', *беџисвети* 'онај који избегава свет, који се клони људи';

- превртљивост, несталност, непоузданост, дволичност: *врдџијаћа* (покр.) и *врдџиџуз* (покр.) 'немиран, несталан човек', *врдџиреј* и *врдџикаја* 'непоуздан човек, превртљивац', *врдџирејка* 'ветропираста, нестална жена', *сврдџикаја* (фиг.) онај који мења своје погледе, мишљење, назоре';

- подмитљивост, понизност, полтронство, оданост власти у извршавању друштвено негативних послова: *вудидџр* 'човек који прима мито и као да вуче себи дарове, подмитљив човек', *маџиздела* (ков. пеј.) 'особа која се улизује и понижава да би стекла корист од тога и живела од нечије милости, чанколиз, лиџисахан', *џариздела* (пеј.), *џребиздела* (нераспр. презр.), *џризкоска* (покр.), *лиџсиџуз* (покр. погрд.), *лиџисахан* и *лиџисахан*, *лиџсилонац* и *лиџсилонац* (покр. погрд.), *лиџсиоџар* и *лиџидџар* (покр. погрд.), *лиџсијата* (покр. погрд.), *лиџискуџа* (покр. погрд.), *џришијетља* 'онај који некога подржава

из користољубља, прирепак', *ма̀жичизма* (ков. пеј.) 'понизна, покорна особа'; *дра̀живаишка* (покр. погрд.) и *дра̀жинуја* (покр. погрд.) 'страна особа (обично орган власти) која залази у куће, а чији је долазак непријатан, непожељан';

- **обављање послова који се сматрају нижеразредним или су лошег квалитета:** *дери́ваишка* (покр. погрд.) 'стрводер, шинтер', *ко̀љикоњевић* (нераспр.), *кра̀дикучка* (пеј.), *к̀риикџиле* (покр.), *к̀риилџица* (покр.), *ку̀йивџиска* (заст.) 'онај који купи војску; онај који спроводи регрутацију или који врбује за војску', *џу̀ликожа* 'онај који дере, гули угинуле или убијене животиње, стрводер; (фиг.) онај који друге немилосрдно материјално искоришћава; зеленаш, лихвар', *дери́кожа* '(фиг.) онај који пљачка, глобо, безобзирно искоришћава кога, гуликожа, зеленаш'; *џа̀вимаичка* 'човек који лоше свира гајде', *м̀рчикњиа* (нераспр. пеј.) 'онај који лоше пише, пискарало, шкрабало', *му̀џимасџило* и *му̀џимасџило* (пеј.) 'онај који пише лоше саставе, пискарало; писарчић';

- **склоност ка манипулацији од стране других, обављање туђих послова:** *дри́икоњ* (покр.) 'онај који издире, диринчи за друге';

- **тврдоглавост, лењост, ображеност, себичност, прецењивање сопствене личности:** *за̀дрилав* (нераспр.) 'својеглав, задрт', *дери́клуја* (покр. погрд.) и *во̀зиџлања* (погрд.) 'ленштина, нерадник', *џа̀зблаџо* (погрд. заст.) 'ленштина, беспосличар; назив за нижег чиновника који се прави важан', *на̀џинџос* (шаљ.) и *ди́џинџос* (индив. ков.) 'онај који је неприступачан, ображен, који се горди', *нехра̀нимџа* (ков.) и *нехра̀нимџковац* (ков.) 'саможива, себична особа (која никоме не би помогла)', *џиреси́сабџица* (погрд.) 'онај који се прави важан и има сабљу као обележје да је официр', *св̀рзиџа* (покр.) 'онај који се прави младићем, а још то није, деран';

- **глупост, површност, неозбиљност, немарност, лакомисленост:** *џр̀ди-звџек* и *џр̀дизвџека* (покр.) 'глупа, неозбиљна, сулуда особа', *џуми́ллавић* (пеј.) 'сметењак; будала', *џубиџа* (покр.) 'лакомислен и сметен човек', *лѐџивџар* '(погрд.) лакомислен, неозбиљан, несталан човек, ветропир, ветрогоња', *в̀рџимува* (покр.), *лѐџиџас*, *в̀рџиџа* (покр.), *в̀рџиџраџ* (покр.), *џу̀џимаџла*, *џеби-вџар* (вулг. погрд.), *св̀риџуз* (покр. пеј.), *в̀рџирџека* 'ветропираста, нестална жена'; *недери́бунда* и *недери́бунда* (покр.) 'небрижљива, немарна особа';

- **нерад, избегавање послова, скитња и сл.:** *в̀џибаџина* и *вџибаџина* (погрд.) 'пропалица, протува', *џр̀бисвџеџи*, *лѐџиџас*, *(з)џубиџан* 'беспосличар, дангуба', *џубивреме*, *џубивремеџка*, *дери́кучка* (покр. погрд.) 'скитница, нерадник';

- **лаж, превара, неискреност и крађа:** *кѝџилаџа* (погрд.) 'особа која воли да лаже, лажа, лажљивац', *ма̀џилаџа* (ков. пеј.); *ма̀миџуз* (покр. погрд.) 'особа која нешто измамљује лукавошћу, преваром, варалица, препредењак', *ма̀миџара*; *ма̀џимџед* (ков. пеј.) 'слаткоречив човек'; *кра̀дивџук* (покр. погрд.) 'лопов, лупеж, крадљивац', *сеџикџеса*, *кра̀дикџеса*, *кра̀дивреџа* (покр.), *џибрава* (необ.), *кра̀диџа* (покр. пеј.) 'она која краде јаја, крадљивица јаја, јајара';

- **огрешење о неке друштвене, породичне норме, скочи́девџа** 'девојка која без пристанка родитеља одбегне момку, бегуница, побегуља';

- **склоност ка конфликтима, вербална и физичка агресивност:** *за̀дрикаџа* 'свађалица, кавгација', *за̀меџникаџа* 'онај који радо замеће, заповеда кавгу, свађу, свађалица', *за̀меџикаџа*, *џлѐџиџраџа* (покр.) 'човек који свуда исте-

рује правду, који се радо парничи'; *й̀аликућа* 'онај који намерно пали туђе куће, потпаљивач', *й̀убидуша* (нар.) 'крвник, убица';

- кукавичлук: *немрчйиушка* (покр.) и *нейуцийиушка* (покр.) '(фиг.) слабић, кукавица';

- пакост, злоба: *смрдибуба* '(погрд.) пакостан, злобан човек', *смрдиврана* '(погрд.) човек мале моралне вредности', *й̀алиџорка* (покр.) 'зла жена, оштроконђа';

- непоштовање верских празника: *бл̀ажийейко* (покр.) 'онај који не посети кад треба, па ни петком', *мрсијейшак* (покр.) 'онај који мрси, једе масну храну у петак и уопште у доба поста', *мрсијейка* (покр.), *мрсијейко* (покр.), *мрсисреда* (покр.);

- изневеравање позива, службе, друштвених обавеза, скрнављење друштвеног угледа: *сврзиманйија* 'онај који је скинуо мантију, који се одрекао свештеничког позива, калуђерства, редовништва; распоп, раскалуђер', *сврзийой* 'поп који се одрекао своје поповске дужности, сврзимантија, распоп', *сврзибрада*, *сврзислов* и *сврзислово* 'онај који је прекинуо започето учење школе', *врзикайуи* (необ.) 'онај који је збацио са себе капут (као знак пристојног изгледа и живота)';

Пејоративним називима негативно се оцењују демони и нека зла митска бића: *ј̀едибаба* (етн.) 'по народном веровању жена натприродне моћи која чини зла, вештица', *ј̀ежибаба* (празн.) 'зао дух који, према народном веровању, изазива природне непогоде', *кучибаба* (покр. празн.) 'измишљено страшило, наказа којом се плаше деца, бабарога', *кечизуба* (празн. покр.) 'утвара, страшило у лику бабе која кези зубе'.

Шаљиво значење имају неки називи за људе који обављају друштвено прихватљиве и хумане послове: *вадизу̀б* 'стоматолог', *врйишйрашак* (шаљ. индив.) 'апотекар', *й̀асивайтра* (ков.) 'ватрогасац'. Шаљиви су називи и за особе које карактеришу позитивне особине изражене у нешто већој мери: *лейшвейшар* 'несташан, живахан дечак', *й̀рниу̀з* (шаљ.) 'онај који се сав предао послу, који неуморно ради', док су *й̀лейшкоса* 'човек са уплетеном косом' и *врйишйу̀з* и *врйишйрей* 'особа која се при ходу врчка; жива, несташна особа' називи добијени на основу изгледа дотичне особе.

2.1.2. Међу радњама али и реалијама које се односе на место и време негативан однос говорника налазимо према неким појавама које карактерише угроженост живота и човекове безбедности уопште: *сл̀омиврайи* (необ.) 'напад уз опасност по живот', *й̀онибек* (ков. индив.) 'век тираније' (кованица Лазе Костића). Затим, негативно значење имају и називи за нека неприступачна места: *невидбо̀и* и *невидбо̀и* (покр.) 'мала увала'.

2.1.3. Предмети према којима је изражен негативан став говорника представљају средства којима се извршавају убиства: *смичикайа* (ков.) 'сабља која смиче, скида главе', као и она која служе за превару: *арчийара* 'оно што човека изазива да улудо троши новац', *м̀амиоко* (покр.), *м̀амийара*, *м̀амиасйра* (заст.).

Бележимо неке шаљиве називе за предмете добијене на основу изгледа тих предмета: *вр̑и̑и̑мушка* (покр.) 'вртешка; чегрталка', *в̑д̑зи̑баба* (покр.) 'ушטיפак, врста колача од киселог теста'.

Од шаљивих назива за игре налазимо: *кр̑и̑и̑у̑з* '(покр.) игра лоптом у којој играчи стоје у колу' и *на̑дри̑у̑з* (покр.) 'врста игре лоптом'.

2.1.4. Неке животиње су назване шаљиво и пејоративно на основу изгледа и карактеристичне радње коју врше. То су:

птице: *к̑у̑в̑ид̑р̑во* (покр.) 'детлић', *к̑у̑у̑ци̑др̑во* (покр.), *ш̑р̑еси̑а̑ћа*, *ма̑ши̑р̑е̑й* (покр.), *к̑ла̑и̑ш̑р̑е̑й*, *к̑ла̑и̑ш̑р̑е̑й̑ац*, *ми̑ли̑ла̑в̑ка* и *ми̑ли̑ла̑в̑ка*, *к̑ла̑и̑ш̑р̑е̑й̑ка* (покр.) *см̑р̑ди̑баба* и *см̑р̑ди̑в̑рана*;

инсекти: *см̑р̑ди̑буба*, *с̑и̑ри̑зи̑буба*, *с̑и̑ри̑жи̑буба* и

неке друге животиње: *в̑у̑ци̑р̑ња* 'онај који носи прње (о јежу)' *на̑и̑ни̑у̑ша* (погрд.) 'она која напиње гушу (о жаби)'.

Шаљиви и пејоративни фитоними настали су на основу изгледа или последица до којих дате биљке доводе: *ви̑си̑баба*, *ви̑си̑а̑ћ*, *ви̑си̑а̑ћа* (покр.), *ви̑си̑ш̑арац* (покр.), *др̑е̑ми̑деда* (покр.) и *др̑е̑м̑ни̑деда* (покр.), *и̑ле̑и̑ш̑и̑у̑зица* (вулг.) 'врста биљке са листом притиснутом према земљи', *кечи̑ба̑бац* (покр.) 'закржљала шљива', *св̑р̑би̑у̑з* 'шипак', *бо̑ли̑лав*, *бо̑ли̑лава*, *ле̑и̑и̑у̑з*, *ју̑ли̑бра̑дина* 'врста шиба љуспастих листова', *и̑а̑ли̑ко̑жа* 'коприва'.

2.1.5. Пејоративност речи о којима смо говорили заснована је на лексичким или/и граматичким експресивима, али и на специфичној, метафоричној слици, која је настала као резултат споја неких неутралних речи (нпр. ни *и̑ази̑и̑и* ни *бла̑и̑о* нису експресиви, али *и̑ази̑бла̑и̑о* јесте јер означава човека који се према људима односи нељудски — 'гази их као плато').

2.1.5.1. Лексички експресиви могу бити глаголи који се налазе у првој, али и именице и глаголи у другој компоненти.

Од погрдних и вулгарних глагола, то су: *бу̑љи̑и̑и*, *и̑лода̑и̑и*, *и̑ња̑ви̑и̑и*, *д(е)ра̑и̑и*, *јеб...*, *кези̑и̑и*, *кеси̑и̑и*, *кечи̑и̑и*, *кичи̑и̑и*, *и̑рчи̑и̑и*, *сра̑и̑и*, *хла̑и̑и̑и̑и*, *ж̑е̑дера̑и̑и*, *мла̑и̑и̑и̑и*, *мла̑и̑ну̑и̑и*, *и̑р̑де̑и̑и*, *см̑р̑де̑и̑и*.

То су углавном глаголи чија је пејоративност заснована на оној компоненти која се односи на прекомерни или умањени интензитет у односу на стандард. Глаголи са појачаним интензитетом радње су: *арчи̑и̑и*, *бу̑љи̑и̑и*, *и̑лода̑и̑и*, *и̑ња̑ви̑и̑и*, *д(е)ра̑и̑и*, *кези̑и̑и*, *кеси̑и̑и*, *кечи̑и̑и*, *кичи̑и̑и*, *ж̑е̑дера̑и̑и*, *мла̑и̑и̑и̑и* (*мла̑и̑ну̑и̑и*), *и̑о̑ж̑ре̑и̑и* [*и̑о̑ж̑дра̑и̑и*], са смањеним интензитетом је *на̑др̑е̑и̑и*, док остали (*и̑р̑де̑и̑и*, *см̑р̑де̑и̑и*) имају вулгарну номинацију.

Сви ови глаголи налазе се у првој компоненти, сем глагола: *ла̑а̑и̑и̑и* (*ма̑жи̑ла̑жа* (ков. пеј.)) и *и̑р̑де̑и̑и* (*ка̑жи̑и̑р̑да* (вулг. покр.)), са пејоративном и вулгарном номинацијом, и *д(е)ра̑и̑и се* (*и̑ла̑чи̑дера*), глаголом што означава појачани интензитет радње, а који се налазе у другој компоненти.

Од именских експресива у другој компоненти издвајају се:

и̑уз:- *би̑и̑и̑и̑у̑з* (покр.), *вр̑и̑и̑и̑у̑з*, *д̑е̑ри̑и̑у̑з* (покр. вулг.) 'поље обрасло чкаљем, чичком и другим бодљикавим биљем; бодљикава биљка; врста дечје игре', *кр̑а̑и̑и̑и̑у̑з* (пеј.) 'онизак човек', *кр̑и̑и̑и̑у̑з* 'врста крпеља; врста биљке са кукичастим бодљикама на листовима која се качи за одело, за животиње у

пролазу, броџац; (покр.) игра лоптом у којој играчи стоје у колу', *лѣйиї̄уз*, *лѣ-жсиї̄уз* (покр. погрд.), *љубиї̄уз* (покр. вулг.), *љубиї̄уза* (покр.), *мáмиї̄уз* (покр. погрд.), *нàдриї̄уз* (покр.), *йáлиї̄уз* (покр. погрд.) 'погрдан назив за човека', *йлешиї̄узица*, *йрчиї̄уз* (покр.) 'врста мрава', *сврбиї̄уз*, *свириї̄уз* (покр. пеј.), *србиї̄узица*, *йрниї̄уз* (шаљ.);

кур-: *нàдрикѣ̄р* (покр.), *нàйникѣ̄р* (покр.);

йи-: *йлáчиї̄йичка* и *йлáчиї̄йї̄зда* (вулг. погрд.);

муда: *мрсимѣ̄доња* (вулг.);

лажа: *кйї̄шлажа* (погрд.), *кѣ̄йшлажа* (покр. пеј.), *мáмилажа* (погрд.), *йрчишлажа*;

йубица, где је реч о човеку: *врчиї̄убица* (погрд. покр.), али и *баба*, чије се погрдно значење актуализује у номинацији: особа које обављају непожељне радње (*йѣ̄жсибаба*, *кѣ̄дибаба* (ир.), *йрáчибаба*), демона и злих митских бића (*јѣ̄дибаба* (етн.), *јѣ̄жсибаба* (празн.) и *кѣ̄чибаба* (покр. празн.)), животиња (*смрдибаба* 'врста птице која испушта непријатан мирис, смрдиврана'), док су остали називи — за биљке (*вѣ̄сибаба*) и неке друге реалије (*вѣ̄зибаба* (покр.) 'уштипак, врста колача од киселог теста') шаљиви.

Пејоративност може бити заснована и на негацији (помоћу речце *не* у творбеној бази), чиме се означава одсуство вршења пожељне радње исказане глаголом, при чему је пејоративно значење актуализовано у самом изразу који мотивише дату сложенницу:

не видеї̄и *Бої̄а*, у *нѣ̄видбої̄* и *нѣ̄видбої̄* (покр.);

не д(е)райї̄и (*бунду*), у *нѣ̄дербѣ̄нда* и *нѣ̄дерибѣ̄нда* (покр.);

не мрчиї̄и (*йушкѣ̄*), у *нѣ̄мрчиї̄ушкѣ̄* (покр.);

не йáмї̄иї̄и (*век*), у *нѣ̄йáмї̄ивѣ̄к*;

не йѣ̄цаї̄и (*из йушкѣ̄*), у *нѣ̄йѣ̄цаї̄ушкѣ̄* (покр.);

не храниї̄и (*мајкѣ̄*), у *нѣ̄хранимáјкѣ̄* (ков.) и *нѣ̄хранимáјковѣ̄ц* (ков.).

2.1.5.2. Граматичка средства за изражавање негативне експресије представљају суфикси којима се примарно изражава аугментативност односно деминутивност. Од првих то су:

-ина: *йулибрáдина*, *дѣ̄рикозина* (покр.) 'месец март', *мажибрáчина* (погрд.) 'облапоран човек, изелица' и

-оња: *врї̄йрѣ̄оња* (покр. пеј.), *мрсимѣ̄доња* (вулг.).

Суфикси са деминутивним значењем су:

-ић: *кѣ̄йкрасї̄áвчић* (покр. пеј.) 'онај који купи краставце те се њима храни; пуки сиромаш', *мѣ̄йибарић* (покр.), *шумї̄лавић* (пеј.) и

-овић: *мáсї̄иблаї̄овић* (покр. подр.), *кѣ̄йклáсовић* (покр. пеј.).

Анализирајући деминутивне и аугментативне именице са семантичко-прагматичког аспекта, В. Јовановић показује да деминуцију прати у основи позитиван, а аугментацију негативан став говорника према именованом појму, при чему у неким случајевима долази до укрштања на пољима квантитета и квалитета, па тако нпр. *директї̄дѣ̄рчић* има пејоративно, а *љѣ̄дина* позитивно значење (исп. Јовановић 2010: 115). Видимо да је то одлика и императивних

сложеница са суфиксима деминутивног значења који се могу издвојити било у творбеној, било у морфемској структури.

2.2. Речи са стилски позитивним значењем чине нешто мање од 5% нашег корпуса и те речи представљају називе за људе, биљке и животиње.

2.2.1. Позитивне особине на основу којих се именују њихови носиоци и радње за које су везане ове особине су следеће:

- хуманост, племенитост, солидарност: *йèвидрӯї* 'онај који с неким заједно пева', *илàчидрӯї* 'друг у плачу, у жалости, у несрећи', *лòвидрӯї* (нераспр.) 'друг у лову', *у̀чидрӯї* 'друг с којим се учи, друг у учењу';

- спретност, предузимљивост (о женама): *скòчидèвòјка* 'брза и окретна девојка';

- физичка снага, али и храброст, спремност на борбу, ратничке вештине (о мушкарцима и, фигуративно, о митским бићима): *издèрилèска* 'здрав, крупан, снажан човек, људина, људескара', *Мр̀вис̀тѝц̀јена* 'надимак у народној приповеци', *кр̀в̀ив̀р̀èда* (ков. у нар. приповеткама) 'онај који савија греде, дебла', *нòс̀ѝу̀шка* (покр.) 'онај ко носи пушку, ко је наоружан пушком', *раз̀ò̀нѝвòј̀ска* (ков.) 'онај који разгони војску', *òд̀бѝрад* (нераспр. у атрибутој служби) 'који одбија град, градоносне облаке (о св. Кристофу)';

- умиљатост, сналажљивост, лепота (о деци): *мàмивр̀а̀ї* (покр.) 'умиљато и сналажљиво дете; живахна и лепушкаста девојчица', *зл̀а̀ѝѝбòр* (етн.) 'назив одмила за млађу мушку особу';

- патриотизам: *љ̀уб̀ирòд* (заст.) 'онај који је привржен роду, родољуб';

- уредност, педантност, брижљив однос према кући, приврженост дому: *й̀а̀зику̀ћа* 'човек који пази на кућу и на ред у њој, домар, настојник куће', *й̀è̀цику̀ћа* 'вредна, разборита и штедљива особа која тече кућу, добар домаћин, добра домаћица', *ч̀ис̀тѝку̀ћа* 'жена која чисто држи кућу, уредна, педантна жена', *др̀ж̀ику̀ћа* (покр.) 'особа која одржава кућу (породицу, породично име)', *д̀у̀нику̀ћа* (покр.) 'онај који кући кућу, стиче имање';

- одбојност према удворичком понашању: *м̀р̀зиласка* (песн.) 'онај који мрзи ласку, противник ласкања';

- поштовање светиња, религиозност: *бл̀а̀ж̀ибò̀жсан* (покр.) 'доброћудан и побожан';

У ову групу спадају и нека добра митска бића и метафорично употребљене појаве, названи на основу позитивних радњи које обављају: *крòјисрѐћа* (песн.) 'вила милосница', *ил̀è̀ѝс̀анка* (песн.) 'она која плете сне (фиг. о срцу)', твореница Лазе Костића у песми „Међу јавом и мед сном“.

2.2.2. Неке биљке су именоване на основу позитивних резултата до којих доводе: *вр̀а̀ѝѝж̀ељ* (покр.), *вр̀а̀ѝѝж̀еља* (покр.), *вр̀а̀ѝѝм̀у̀ж* (покр.), *вр̀ѝѝѝл̀èд* (покр.) 'нека биљка која се употребљава за лечење нероткиња', *љ̀уб̀идр̀а̀ї* и *љ̀уб̀идр̀а̀їа*.

Животиње су пак именоване на основу физичких способности помоћу којих та бића обављају хумане радње: *д̀а̀в̀ив̀у̀к* (ков. индив.) 'онај који дави вукове, онај који је кадар и вука да удави (о псу)';

2.2.3. Позитивно значење има и *љубиколо* (покр.) 'врста народног кола одн. песмица која се уз то коло пева', док сами појмови дома, куће, слободе имају позитивну конотацију: *љубисџан* (ков. песн.) 'у хип. значењу: стан, боравиште' (појављује се чак и изведеница *љубисџанак* (песн.)) и *извишка* 'зачетак слободарске идеје, рађање слободе (према првобитном наслову Његошевог „Горског вијенца“)'.

Позитивно значење наведених императивних сложеница остварено је помоћу лексичких средстава — речи које имају позитивну конотацију (*љубиџи, драј, ишка* у фигуративном значењу 'идеја слободе').

Мозаик позитивних односно негативних карактеристика на основу којих се живе и неживе појаве именују императивним сложеницама може допринети расветљавању језичке слике света говорника српског језика.

2.3. Императивне сложенице са неутралним значењем, којих има око 7%, чине: називи за предмете, зооними и фитоними, називи за људе, делове тела и неке телесне и друштвене појаве.

2.3.1. Предмети су именовани на основу намене или изгледа. То су: *вадизрно* 'справа за вађење куршума', *вадичеј* 'справа за вађење запушача, извојач', *вџиљава* (покр.) 'марама којом се (по)везује глава, везоглава', *кажживејтар* (покр.) 'направа која се на ветру окреће и показује правац ветра, ветроказ', *кажџиџи* 'белега, предмет, знак који показује правац (и даљину) пута до некога места, путоказ; објекат који служи за оријентацију', *кажџиџис* (заст.) 'подметач од папира с упадљивим правим линијама који се ставља испод листа без линија да би писани редови били прави или паралелни', *леџиџис* (заст.) 'спис, брошура, летак', *кажџирџка* (ков.) 'путоказ у облику руке', *џидџиџе* 'шибица, жигица', *џиџилук* 'оруђе за туцање белог лука'.

У ову групу спадају називи за грађевине и реалије које се односе на простор: *џаџиџа* (необ.) 'кула с које се мотри околина, осматрачница', *џаџиџорањ* (необ.) 'торањ с којег се осматра, мотри околина', *дџибирџи* и *дџибирџа* (покр.) 'колиба купастог облика'; *мочилџана* 'просторија, одељење у кудељари за мочење конопље'.

2.3.2. Неутрална значења имају неки зооними и фитоними. Ови оними су настали према радњи које животиње обављају односно изгледа који имају дате биљке.

Зооними су неке ендоецентричне чисте сложенице: *лаџибуба* (покр.), *леџиџаба* (зоол.) 'врста жабе', *леџиџиџи* 'врста лептира', *скџичуба*, *леџиџас* 'врста слепог миша', *скџимиџи* 'врста глодара'.

Фитониме илуструју: *лџикамџен* (покр.) и *виџиџаџиџица* (покр.) 'врста крушке са дугом патљицом (петельком)'.

2.3.3. Бележимо и неке називе за људе, добијене на основу радње коју дате особе обављају: *беџихџаџкач* 'гонилац дивљачи у лову, хаџкач', *чиџиџиџаџа* (покр.) 'надзорник, надгледник над шталама и коњима', *кажџиџиџи* '(нераспр.) онај који показује неке пут, путовођа, водич', *дџорисџиџа* (покр.) 'слуга одређен да двори сватове на венчању', *дражживаџка* (покр.) 'онај који подстиче, пуџа псе (ловачке)'.

2.3.4. Неутрална значења имају и неки називи за делове тела и неке телесне појаве: *ка̀жипрст̑*, *ка̀жипр̑ст̑* 'кажипрст', *ј̀ежсиобрва* (ков. индив.) 'најежена, накострешена обрва', *ј̀ежси̑р̑у̑а* (ков. индив.) 'пруга, линија коју изазива језа, коју ствара осећај језе, дрхтавице; жмарац'.

Неутралног значења су и неки називи за друштвене игре: *й̀у̀нишак̑е* 'игра карата', *й̀ра̀бикай̑а* (покр.), *нав̀ла̀чкай̑а* (покр.) 'дечја игра у којој се деца навлаче, превлаче око кап̑а', као и именице које означавају неке временске појаве: *й̀орика̀м* (покр.) 'време великих врућина у другој половини августа', и називи за јела: *й̀у̀шикаш̑а* (покр.).

2.4. Наша анализа императивних сложеница показује да су то углавном именице субјективне оцене, чију најбројнију и појмовно најразуђенију групу представљају називи са стилски негативним значењем (шаљивим, погрдним, ироничним и сл.), који чине близу 88% анализираних лексика. Тај закључак се подудара са закључком истраживања семантике придева који означавају људске особине и именица изведених од њих које је спровела Р. Драгићевић, али и истраживања те појаве других аутора на грађи надимака, глагола говорења, речи које се односе на рад и нерад, рађање итд., која је ова ауторка систематизовала. Њена анализа, наиме, показује да су у номинацији чешћи извор инспирације негативне особине (будући да има више примера за пејоративе него за хипокористике), што указује на то да смо склони да оцењујемо и називамо, а можда и примарно перцепирамо негативне појаве (исп. Драгићевић 2010).

2.5. Императивне сложенице у српском језику углавном немају развијену полисемну структуру (изузетак је именица *ка̀жипр̑ст̑*). Нема, дакле, много речи чије је експресивно значење заправо секундарно, пренесено значење. То нарочито важи за речи којима се именују људи названи погрдно на основу неке негативне моралне особине или непожељне функције коју обављају. У те примере спадају нпр. *см̀рдибу̀ба* 'буба која смрди (основно значење) и 'пакостан, злбан човек' (секундарно значење) или *дра̀жсвиашка* (погрд.) 'онај који подстиче, пуџа псе (ловачке)' (основно значење) и 'страна особа (обично орган власти) која залази у куће, а чији је долазак непријатан, непожељан' (секундарно значење)' итд.

2.5.1. Многе императивне сложенице сва три типа значења (негативног, позитивног и неутралног) грађене су на принципу метафоризације.

Метафорични су називи за живе појаве добијени на основу њиховог изгледа и карактеристичне радње коју врше: нпр. *вѝсџба̀ба* 'цвет који изгледа као баба чија глава виси', *й̀уби̑а̑ћа* (покр.) 'лакомислен и сметен човек', *сѐцѝкеса* 'крадљивац новца (који крадући сече кесе), џепар(ош)', *вр̑и̑шр̑е̑йка* 'ветропираста, нестална жена', *лѝжиску̑ша* (покр. погрд.) 'улизица, удворица', *из̀вишк̀ра* 'зачетак слободарске идеје, рађање слободе (према првобитном наслову Његошевог „Горског вијенца“)' итд².

² Одређени број императивних сложеница мотивисан је фразеологизмима, на шта ми је скренуо пажњу вроцлавски фразеолог Х. Јарошевић наводећи примере: *му̀шшвода* ← *му̀шшџи̑и̑ воду*, *й̀у̀лико̀жа* ← *й̀у̀лишџи̑и̑ ко̀жу*, *дерѝко̀жа* ← *д(е)ра̑ишџи̑и̑ ко̀жу*, *му̀шшџика̀ша* ← *му̀шшџи̑и̑и̑ кашу*, *вр̑и̑шр̑е̑й* ← *вр̑и̑шџи̑и̑и̑ ре̑йом*. Оне би се могле сврстати у посебну групу и заслужују посебну пажњу.

2.5.2. У номинацији неких експресива поред метафоре учествују и метонимија, хипербола, гротеска и персонификација.

Метонимични су називи за особе карактеристичног понашања односно карактеристичне особине: *п̀азикућа*, *ра̀с̀икућа*, *ис̀ичу̀шура* и *ис̀ичу̀шура*, *сврзибра̀да*, *сврзим̀анѝија*; *м̀рзижсена*, *м̀рзисв̀ей* (покр.) итд.

Од хиперболичних и гротескних назива издвајамо: *д̀ериклу̀и* (покр. погрд.) 'ленштина, нерадник', *изд̀ерил̀еска* 'крупан човек, на коме се може изд(е)рати леска', *ѝризикоска* (покр.) 'особа која живи од туђе милостиње за коју се улагује, понижава, чанколиз', *ѝорик̀ам* (покр.) 'време великих врућина у другој половини августа', *смла̀ишм̀оз̀иовица* (покр.) 'врућина, припека'.

Сложенице настале персонификацијом представљају називе за природне појаве, предмете, митска бића и сл.: *д̀ерим̀јеишѝњак* (ијек. покр.), *д̀ерикозина* (покр.) и *д̀ерикожа* 'фиг. покр.) месец март, када се помаља трава и када стока липсава', затим *д̀ерикоко̀иш* (покр.) 'западни ветар у тимочком крају', *ѝризил̀о̀иџра* (покр.) 'врло љута ракија, шпиритуља', *ма̀миџара*, *ѝлеѝис̀анка* (песн.), *кр̀о̀исрѐћа* (песн.) итд.

3. Анализа императивних сложеница у српском језику са лексичко-семантичког и стилског аспекта показује да се њима именују: људи, животиње, биљке и предмети на основу физичких (а људи још и духовних) карактеристика, као и разне појаве из природе и човековог духовног света на основу карактеристичног изгледа.

То су углавном именице субјективне оцене, чију најбројнију и појмовно најразуђенију групу представљају називи са стилски негативним значењем (шальвим, погрдним, ироничним и сл.), којих има нешто мање од 88%, при чему ни остале две групе (са стилски неутралним и позитивним значењем) нису неразуђене и има их много више него што су досадашњи проучаваоци лексике овог творбеног типа сматрали — речи са стилски позитивним значењем има око 5%, а са неутралним значењем око 7%. Експресивност се постиже употребом граматичких и лексичких средстава чија су значења појачана или умањена у односу на стандард, али и спојем неких неутралних речи, којим се остварује експресивна слика. Експресивност је код пејоратива постигнута употребом суфикса са аугментативним, али и деминутивним значењем којима се изражава пејоративност, као и пејоративним глаголима и именицама, а код речи са позитивним значењем — употребом глагола и именица са позитивним значењем. Анализа показује бројне особине које говорник српског као матерњег сматра позитивним односно негативним, на основу којих дате живе и неживе појаве именује стилски позитивно односно негативно. У номинацији обе групе експресива учествује у великој мери метафора, али и метонимија, хипербола, гротеска и персонификација.

ИЗВОРИ

Николић 2000: Мирослав Николић, *Обраѝни речник ср̀иско̀и*а језика, Матица српска – Институт за српски језик САНУ – Палчић, Београд.

Николић 2007: *Речник ср̀иско̀и*а језика [у редакцији Мирослава Николића], Матица српска, Нови Сад.

- Рјеџник JAZU: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I–XXIII, Zagreb, 1880–1976.
- Речник Матице српске: *Речник срѣскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Матица српска (I–III и Матица хрватска), Нови Сад (I–III и Загреб), 1967–1976.
- Речник САНУ: *Речник срѣскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Српска академија наука и уметности — Институт за српск(охрватск)и језик, Београд, 1959–2010.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1949: Александар Белић, *Савремени срѣскохрватски језик, II део. Наука о његовој речи*, Научна књига, Београд.
- Даничић 1876: Ђуро Даничић, *Основе срѣскога или хрватскога језика*, Државна штампарија, Биоград.
- Драгићевић 2010: Рајна Драгићевић, Речи са позитивном и негативном конотацијом у српском језику из угла националне културе, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 115–124.
- Живановић 1904: Јован Живановић, Сложене ријечи у српском језику, *Глас Срѣске краљевске академије* LXVIII, 175–207.
- Јовановић 2010: Владан Јовановић, *Деминутивне и аументативне именице у српском језику*, Монографије 9, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Караџић 1964 [1828]: Вук Стефановић Караџић, Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику, *Даница, забавник за јодину 1828*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 8, Просвета, Београд, 233–321.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Први део. Слањање и префиксација*, Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, Београд.
- Михајловић 1992: Велимир Михајловић, *Име по зајовессти. Императивни ономастички срѣскохрватског језика*, Нолит, Београд.
- Новаковић ²1902: Стојан Новаковић, *Срѣска граматика*, Београд.
- Ратковић 2010: Драгана Ратковић, Речи са интерфиксом -*о*- (нултим интерфиксом) у српском језику, *Зборник Матице срѣске за књижевност и језик* LVIII/3, 611–619.
- Ратковић 2012: Драгана Ратковић, Речи са интерфиксом -*и*- у српском језику са творбено-семантичког аспекта, *Српски језик* XVII/1–2, 293–303.
- Станојчић–Поповић ¹²2008: Живојин Станојчић – Љубомир Поповић, *Грамматика срѣскога језика, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Завод за уџбенике, Београд.
- Стевановић 1956: Михаило Стевановић, Императивне сложенице, *Наш језик* VIII/1–2, 6–18.
- Стевановић ²1970: Михаило Стевановић, *Савремени срѣскохрватски језик. Грамматички сисѣми и књижевнојезичка норма. I. Увод. Фонетика. Морфологија*, Научна књига, Београд.

*

- Babić 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus, Zagreb.

- Barić 1980: Eugenija Barić, *Imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksarne tvorbe*, Liber, Zagreb.
- Brabec–Hraste–Živković ³1958: Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Leskien 1914: August Leskien, *Grammatik der Serbo-kroatischen Sprache*, Heidelberg.
- Maretić ³1963: Tomislav Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Miklosich 1875: Franz Miklosich, *Lehre von der Bildung der componierten nominalstamme y Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*, Wilhelm Braumüller k.k. Hof- und Universitätsbuchhändler, Wien (Druck von Adolf Holzhausen in Wien k.k. Universitäts-Buchdruckerei, Wien).
- Raspor 1976: Zenica Raspor, *Sistem građenja složenih imenica i prideva u italijanskom i u srpskohrvatskom jeziku, Živi jezici VII*, 19–36.

Р е з ю м е

Драгана Раткович

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИМПЕРАТИВНЫХ КОМПОЗИТ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе анализируются двучленные слова, образованные с помощью интерфикса *-и-* и нулевого интерфикса как его варианта («императивные композиты») в сербском языке, с лексико-семантической и стилистической точки зрения. Автор делает вывод, что императивные композиты составляют в основном существительные субъективной оценки, где самую многочисленную и в понятийном отношении самую развернутую группу представляют названия, обладающие стилистически отрицательным значением (шутливым, ругательным, ироническим и т. п.), которых насчитывается 88% кроме того, две остальные группы (со стилистически нейтральным и положительным значением) не принадлежат к неразвернутым – их насчитывается гораздо больше, чем раньше считали некоторые исследователи лексики данного типа. Актуальное положение следующее: слов со стилистически положительным значением насчитывается около 5%, а слов с нейтральным значением насчитывается около 7%. Экспрессивность получается употреблением грамматических и лексических средств, значения которых расширена или сужена по отношению к стандарту, а также соединением некоторых нейтральных слов, в результате чего получается экспрессивная картина. Экспрессивность у пейоративных слов получается употреблением суффиксов, обладающих аугментативным или демутивым значением, с помощью которых выражается пейоративность, а также с помощью пейоративных глаголов и существительных, а в словах с положительным значением – употреблением глаголов и существительных с позитивным значением. Настоящий анализ указывает на многочисленные особенности, которые говорящим на сербском языке считается позитивными или негативными, на основании которых имеющиеся одушевленные и неодушевленные явления или именуется как стилистически позитивные или негативные. В наименовании обеих групп экспресивов в большой степени участвует метафора, а также метонимия, гиперболы, гротеск и персонификация.